

Marius Turda

ÎN CĂUTAREA
ROMÂNULUI
PERFECT

Specific național, degenerare rasială
și selecție socială în România modernă

Traducerea textelor din limba engleză
de Marius-Adrian Hazaparu

POLIROM
2024

Cuprins

<i>Notă asupra ediției</i>	7
<i>Mulțumiri</i>	9
Introducere	11
I. Naționalism și regenerare etnică	27
II. Degenerarea rasei și antisemitismul	49
III. Biopolitica și antropologia națiunii	81
IV. Stigmat și sterilizare eugenică.	133
V. Romi și „români de sânge”	191
VI. Despre ereditate, dar fără eugenie.	237
Concluzii	267
<i>Bibliografie de surse primare</i>	275
<i>Index</i>	301

Naționalism și regenerare etnică

Ideea de rasă a influențat decisiv dezvoltarea naționalismului și antisemitismului românesc de la începutul secolului XX, modelând apoi teorii biopolitice vehiculate în România în perioada interbelică. O discuție despre modul în care această idee devine importantă pentru elitele culturale românești din acea perioadă este așadar necesară, mai ales că ne poate ajuta să înțelegem mai bine și sursele intelectuale ale programului naționalist care a pregătit crearea României Mari în 1918.

În cele ce urmează intenționez să analizez impactul ideii de rasă asupra a trei autori români: Constantin Rădulescu-Motru, A.C. Cuza și Aurel C. Popovici. Aceștia considerau că tradițiile conservatoare ale trecutului constituiau sursa reînținerii națiunii române, fiind un model de regenerare etnică. Ei se opuneau ferm și socialismului, iar unii dintre ei, precum A.C. Cuza, erau antisemiți declarați. Întrucât România era o țară predominant agrară, cu una dintre cele mai tradiționale societăți rurale din Europa, acești autori pledau pentru o comunitate organică, integrată în propriul spațiu natural și cultural, și anume satul. Insistența asupra calității rasiale a țăranului și antinomia dintre România rurală (românească din punct de vedere etnic) și cea urbană (străină, evreiască ș.a.m.d.) s-au împletit cu respingerea modernității, considerată dăunătoare spiritului național, valorilor spirituale ale poporului și instituțiilor tradiționale, precum biserica.

Nu întâmplător, acești autori s-au numărat printre promotorii ideilor lui Houston Stewart Chamberlain – un englez germanizat, susținător pătimaș al superiorității rasiale a germanilor și promotor al operei compozitorului Richard Wagner. În primul rând, atât Constantin Rădulescu-Motru, cât și Aurel C. Popovici au studiat la universități din Germania și Austria, într-o perioadă în care ideile lui Chamberlain erau foarte populare în mediul cultural și academic. În al doilea rând, ei s-au remarcat ca figuri publice și uneori, precum în cazul lui A.C. Cuza, ca autori controversați, într-o vreme în care dezbaterile despre națiune deveniseră tot mai intense. În sfârșit, acești autori sunt reprezentativi pentru dezvoltarea unor teorii mai radicale despre specificul național care au luat avânt în România după Primul Război Mondial.

Evreul și teutonul: conflictul rasial în viziunea lui Chamberlain

Înainte de a discuta despre influența ideilor lui Chamberlain asupra culturii române la începutul secolului XX, trebuie să schițăm pe scurt ideile principale din teoria sa despre rasă, așa cum au fost prezentate acestea în influența sa lucrare din 1899 intitulată *Elementele fundamentale ale secolului al XIX-lea*¹. În filosofia istoriei concepută de Chamberlain s-au contopit elementele esențiale ale gândirii rasiale din secolul al XIX-lea: ideea supremației nordice-ariene, darwinismul social și recente doctrine ale eugenismului și antroposociologiei. Chamberlain a adăugat la aceste teorii antisemitismul și naționalismul german.

Ca și Arthur de Gobineau – primul care a formulat o teorie a degenerării rasei –, Chamberlain era obsedat de această idee, chiar dacă el nu împărtășea fatalismul francezului. Amestecul etnic pe care Chamberlain l-a văzut în Viena și influența în creștere pe care o aveau autorii de origine evreiască l-au deprimat și l-au provocat în același timp. În multe privințe, cele trei principii fundamentale propuse în cartea sa răspundeau experienței pe care Chamberlain a avut-o în Europa Centrală, și anume: (a) că rasele umane se deosebesc atât sub aspectul structurii lor fizice și mintale, cât și sub aspectul calităților lor morale, (b) că lupta dintre rase reprezintă forța de propulsie a istoriei și cheia înțelegerii dezvoltării culturale, politice și sociale a omenirii și (c) că istoria Occidentului este o luptă constantă între teutonii germani și evrei. Teoriile despre rasă ale lui Chamberlain s-au format la confluența acestor trei principii. Ca și alți autori, el a profitat de dualitatea biologică și culturală a rasei, ceea ce i-a permis ca uneori să ofere definiții intuitive, aproape spirituale. De exemplu, susținea că „nimic nu este atât de convingător precum conștiința că faci parte dintr-o rasă. Omul care aparține unei rase distincte, pure nu-și va pierde niciodată conștiința acesteia” și, mai departe, că „rasa îl înalță pe om deasupra lui însuși: îl înzestreaază cu puteri extraordinare – așa putea chiar să spun supranaturale”².

Viziunea lui Chamberlain despre rasă a fost puternic influențată și de teoria lui Charles Darwin despre selecția naturală, deși adesea el a răstălmăcit argumentele acestuia. De exemplu, Chamberlain a respins ideea că selecția naturală îl avantajează doar pe cel mai puternic. Spera astfel să poată înlătura contradicția existentă în propria teorie a rasei, potrivit căreia trăsăturile ereditare înnăscute ale anumitor rase

-
1. Houston Stewart Chamberlain, *Die Grundlagen des neunzehnten Jahrhunderts*, 2 vol., München: F. Bruckmann Verlag, 1899. Vezi și Houston Stewart Chamberlain, *The Foundations of the Nineteenth Century*, trad. de John Lees, 2 vol., Londra: John Lane, 1911. În continuare, trimiterile se vor face la ediția în limba engleză.
  2. Houston Stewart Chamberlain, *The Foundations of the Nineteenth Century*, p. 269.

le asigură superioritatea culturală, insistând totodată asupra ideii că, în procesul de selecție rasială, condițiile externe, legate de mediu, joacă un rol hotărâtor. Selecția era așadar atât naturală, cât și culturală, presupunând numeroase interacțiuni între grupuri etnice diferite ca origini rasiale. De aceea, nu se putea, considera Chamberlain, afirma puritatea rasială la nici un popor modern.

Acesta era argumentul care i-a preocupat pe mulți teoreticieni ai rasei la sfârșitul secolului al XIX-lea. Pentru Chamberlain, amestecul raselor putea avea consecințe atât negative, cât și pozitive și era uneori chiar un proces necesar, din moment ce contribuia la sporirea calităților rasiale superioare. Legile lui Darwin privind dispariția trăsăturilor originale prin perpetuarea în condiții controlate a încrucișării raselor subliniau combinația specifică de factori ereditari, geografici și istorici. Încrucișarea și selecția, la rândul lor, „înnobilau” calitatea rasială a unui grup sau individ. Chamberlain considera conceptele de „încrucișare” și „selecție” cei mai importanți factori în determinarea caracterului rasei. Ideal, spunea el, era ca rasele așa-zis superioare să se amestece între ele, în detrimentul celor considerate inferioare lor. Prin amestecul cu rase inferioare, calitățile rasei superioare se diminuau și în timp dispăreau, așa cum se întâmplase cu grecii din Antichitate.

În consecință, Chamberlain stabilea cinci metode eugenice menite să protejeze rasa de degenerare și să împiedice „prostituarea nobilei în brațele ignobilei”. Prima metodă se referea la menținerea „calității superioare a materialului ereditar” dintr-o rasă, care putea fi asigurată prin „încrucișare” (a doua metodă) și prin „selecție socială” (a treia metodă). Aceste metode trebuiau să fie introduse și supravegheate de eugeniști. A patra metodă se referea la „amestecul rasial”, care nu trebuia lăsat la voia întâmplării. Chamberlain pleda pentru a cincea metodă și anume „nevoia de a limita cu strictețe aceste încrucișări atât în ceea ce privește indivizii selectați, cât și momentul ales pentru încrucișare”³. Doar poporul care combina cu succes cele cinci metode eugenice avea asigurate atât supraviețuirea, cât și dezvoltarea istorică. Chamberlain credea că un singur popor european putea aplica aceste metode eugenice cu succes: teutonii moderni, adică germanii (*die Germanen*).

Pe de o parte, filosofia rasială a lui Chamberlain elogia realizările culturale și istorice ale germanilor și, pe de alta, discredita contribuția raselor semitice, în special a evreilor. Astfel, germanii întruchipau cele mai bune calități ale rasei ariene și erau cei sortiți să scoată cultura occidentală dintr-o presupusă stare de mizerie provocată de evrei. Ilustrând efectele „negative” și „distructive” pe care evreii le-ar fi avut asupra civilizației occidentale și introducând inferioritatea evreiască într-un sistem de explicare a lumii care părea să includă întreaga istorie a umanității, Chamberlain a inclus prejudecățile comune referitoare la evrei de la sfârșitul secolului al XIX-lea într-o perspectivă largă, filosofică. În același timp, el a legat antisemitismul

3. Houston Stewart Chamberlain, *The Foundations of the Nineteenth Century*, p. 288.

modern de rădăcinile religioase ale acestuia, considerând fundamentală existența unui conflict ireconciliabil între iudaism și creștinism.

În vreme ce alți autori antisemiți ai perioadei – între care și ziaristul german Wilhelm Marr, care a popularizat termenul „antisemitism” – se sprijineau pe dihotomia evrei/semiți „inferiori” – arieni „superiori”, Chamberlain avea o abordare mai sofisticată, deși la fel de rasistă. Pentru el, calitățile și defectele nu erau caracteristici înnăscute ale niciunei rase, ci reprezentau rezultatul interacțiunii unor rase cu abilități culturale diferite. O distribuție optimă a calităților rasiale ar duce la progres cultural, așa cum s-a întâmplat în cazul popoarelor germanice. Fenomenul opus era identificat în cazul evreilor, care, în opinia lui Chamberlain, au avut de suferit de pe urma amestecului rasial, acesta având efecte dezastruoase atât pentru evrei, cât și pentru națiunea în care se integraseră.

Antisemitismul lui Chamberlain funcționa pe mai multe nivele. Primul făcea trimitere la caracteristicile fizice ale evreilor, considerate specifice și astfel ușor de identificat de antropologi și eugeniști. Al doilea se referea la „mentalitatea negativă” a evreilor și la „inferioritatea lor culturală și morală”. În sfârșit, Chamberlain sublinia aspectul teologic al teoriei sale – ceea ce el numea „sărăcia mintală absolută” –, susținând că evreii nu au avut niciodată o conștiință religioasă. Aceste descrieri erau folosite pentru a demonstra așa-zisa degenerare a rasei și pentru a sugera nevoia unei intervenții eugenice cu scopul de a combate efectele amestecului rasial dintre germani și evrei⁴.

Cartea lui Chamberlain a avut un succes remarcabil și imediat. Printre cititorii entuziasmați se număra și împăratul german Wilhelm al II-lea. Rasismul european avea un nou teoretician de frunte. În 1906 a apărut o ediție populară, din care, până în 1914, se vânduseră deja peste 100.000 de exemplare. Cartea a fost tradusă pentru prima oară în engleză în 1911 și a fost primită cu entuziasm de opinia publică din Europa și Statele Unite ale Americii. Deși nu a fost tradusă în română, ea a fost dezbătută pe larg și în România, unde ideile lui Chamberlain au avut parte de interpretări foarte diverse. Unii autori, precum A.C. Cuza și Aurel C. Popovici, considerau teoria lui rasială esențială pentru înțelegerea elementelor specifice națiunii române, în vreme ce alții, precum Constantin Rădulescu-Motru, o vedeau ca pe un obstacol în calea dezvoltării unei teorii a naționalismului românesc, care trebuia să se bazeze pe critică și analiză obiectivă. Rădulescu-Motru recunoștea ca important efortul lui Chamberlain de a construi o teorie rasială având fundamente spirituale, dar considera că acestei teorii îi lipseau bazele științifice. Criticile pe care i le-a adus lui Chamberlain sunt relevante în acest context.

---

4. Houston Stewart Chamberlain, *The Foundations of the Nineteenth Century*, pp. 293-296.

Filosofie rasială și epistemologie naționalistă

Filosoful și psihologul Constantin Rădulescu-Motru aparține unei generații de naționaliști români care au atribuit teoriilor lui Chamberlain o funcție epistemologică specifică, pe care Rădulescu-Motru a încercat ulterior să o aplice în dezbaterile românești despre națiune. În 1900, Rădulescu-Motru a publicat o cronică amplă la cartea lui Chamberlain în *Noua Revistă Română pentru Politică, Literatură, Știință și Artă*. În vreme ce recunoștea impactul masiv al ideilor lui Chamberlain, Rădulescu-Motru se arăta mai puțin convins că teoriile lui ar fi avut bazele științifice solide pretinse de autor. A remarcat de la început că această carte aparținea unei categorii de scrieri filosofice despre rasă ce conțineau „sofisme” și „speculații” mai mult decât un sistem filosofic al rasei. Drept urmare, Rădulescu-Motru s-a hotărât să prezinte ideile despre rasă ale lui Chamberlain „în chipul cel mai complet și mai obiectiv posibil”⁵, singurul mod în care, credea el, psihologia putea fi înțeleasă.

Subiectivismul lui Chamberlain în tratarea aspectelor sociale și psihologice ale rasei n-a fost singurul semnal de alarmă pentru Rădulescu-Motru. Îl îngrijora și faptul că în studiul lui Chamberlain lipsea metodologia comparativ-istorică. Rădulescu-Motru era un susținător al noilor teorii despre psihologia popoarelor, așa-numita *Völkerpsychologie*, un domeniu care la sfârșitul secolului al XIX-lea își găsisese o aplicație nouă în lucrările fiziologului și psihologului german Wilhelm Wundt⁶. Evaluarea pe care Rădulescu-Motru o făcea ideilor despre rasă ale lui Chamberlain era mai mult decât o recenzie convențională; era mai curând o încercare de eclecticism cultural pornind de la convingerea că o lume fragmentată de modernitate și aflată în derivă morală poate fi recompusă și reîntregită și, prin intermediul științei, i se poate da un nou sens. Într-adevăr, ce spera Rădulescu-Motru să vadă la Chamberlain era o teorie științifică a rasei, elaborată pe o bază filosofică și empirică. Chamberlain însă, observa Rădulescu-Motru, era „un inamic al metodei științifice în filosofie. Pentru dânsul, găsirea adevărului n-are nevoie de analiză și cercetări minuțioase; adevărul se poate prezenta inteligenței și într-un mod intuitiv; el se poate presimți înainte de a se dovedi”⁷. Rădulescu-Motru părea să ignore avertismentul lui Chamberlain conform căruia cartea sa nu fusese scrisă „pentru istoricii de profesie, ci pentru publicul general educat”. Însă, după cum arată istoricul Michael D. Biddiss, la fel ca și Gobineau, Chamberlain nu se sfiise să folosească „«diletantismul» ca metodă istorică”⁸.

5. C. Rădulescu-Motru, „Filosofia lui Houston Stewart Chamberlain asupra raselor”, în *Noua Revistă Română pentru Politică, Literatură, Știință și Artă*, vol. 2, nr. 17 (1900), p. 165.

6. Wilhelm Wundt, *Völkerpsychologie*, 10 vol., Leipzig: Engelmann, 1900-1920.

7. C. Rădulescu-Motru, „Filosofia lui Houston Stewart Chamberlain”, p. 165.

8. Vezi Michael D. Biddiss, „Houston Stewart Chamberlain: Prophet of Teutonism”, în *History Today*, vol. 19, nr. 1 (1969), p. 12.

În stilul său caracteristic, Rădulescu-Motru a făcut o analiză sistematică a celor cinci metode eugenice ale lui Chamberlain, subliniind faptul că acestea nu erau singurele care puteau „să dea o noțiune clară despre rasă și despre importanța ei în istoria civilizației”⁹. Această observație i-a prilejuit lui Rădulescu-Motru deschiderea unui subiect cu o relevanță deosebită pentru contextul românesc: relația dintre națiune și rasă. Potrivit lui Chamberlain, o rasă nu-și putea împlini destinul cultural decât în cadrul unui stat național. Rădulescu-Motru era de acord cu Chamberlain, subliniind faptul că „statul prin mijloacele sale culturale menține și făurește în conștiința rasei amintiri și speranțe comune”¹⁰.

Această idee era combinată cu descrierea făcută de Chamberlain „eroilor” și „geniilor”, pe care îi considera produsele istorice ale superiorității rasiale a unei națiuni. Urmarea era că indivizii înzestrați cu calități intelectuale extraordinare puteau să ajungă la împlinirea personală și colectivă numai într-un mediu rasial adecvat. Acest „caracter individual de rasă” era cel mai bine exprimat, nota Rădulescu-Motru, prin solidaritatea etnonațională a grupului din care făcea parte individul. „Numai prin rasă”, declara el, putea individul „năzui spre nemurire. Căci, în adevăr, ce ar însemna viața unui singur individ, dacă ea n-ar fi strâns legată de cea de rasă! Individul este produsul unei clipe; rasa singură are o durată indefinită”¹¹.

Pentru Chamberlain, națiunea era păzitorul „sufletului rasei”. Cât timp rămânea fidelă naturii sale rasiale, națiunea era ferită de degenerare. Statul ocupa un rol strâns legat de importanța națiunii în modelarea caracterului rasial. Atât pentru Chamberlain, cât și pentru Rădulescu-Motru, statul-națiune nu era doar produsul inevitabil al istoriei, ci și expresia biologică a organizării sociale, singura structură ce reflecta adevărul fundamental al rasei.

O altă temă abordată de Chamberlain a fost rolul creștinismului în istorie, și ea discutată de Rădulescu-Motru. Cei care au înțeles și și-au asumat acest rol, precum teutonii germani, au fost „purtătorii unei noi culturi” și „regeneratorii unei lumi care ajunsese la putrefacție sub Imperiul Roman”¹². Pentru Chamberlain, germanii au fost cei care au creat Europa modernă, de la Renaștere la Reformă și Iluminism. Interesant este și faptul – de altminteri apreciat de Rădulescu-Motru – că Chamberlain considera toate popoarele europene ca fiind într-un fel influențate de spiritul german, de la celți la slavi și, desigur, francezii și englezii. Un popor era însă respins: evreii. Pornind de la ideea că antisemitismul a fost cel care i-a asigurat lui Chamberlain succesul public, Rădulescu-Motru a preluat ipoteza lui Chamberlain despre conflictul universal dintre evrei și culturile naționale gazdă, întrezărind conturarea unui conflict similar și în România.

9. C. Rădulescu-Motru, „Filosofia lui Houston Stewart Chamberlain”, p. 167.

10. C. Rădulescu-Motru, „Filosofia lui Houston Stewart Chamberlain”, p. 168.

11. C. Rădulescu-Motru, „Filosofia lui Houston Stewart Chamberlain”, p. 168.

12. C. Rădulescu-Motru, „Filosofia lui Houston Stewart Chamberlain”, p. 169.